

Cieger András

A magyar országgyűlés a dualizmus korában. I. kötet: A képviselőház (1865–1918)

Akadémiai doktori értekezés tézisei

Budapest, 2021

I. A doktori műben tárgyalt kérdéskör tudománytörténeti előzményei és a doktori mű célkitűzései

A dualizmus kori parlamentarizmus alkotmány- és politikatörténeti kutatása jelentős eredményekkel büszkélkedhet: a teljesség igénye nélkül Gerő András, Kecskeméti Károly, Pesti Sándor, Pölöskei Ferenc és Szabó Dániel könyveit említhetjük (a pontos bibliográfiai adatokat a disszertáció végén található irodalomjegyzék tartalmazza). A doktori értekezés célja, hogy a látszólag jól ismert magyar parlamenti élet új szempontú elemzését adja. Éppen ezért vizsgálatunk középpontjában nem az országgyűlésben lezajlott elvi viták, a köztörténet lapjairól ismerős közjogi csatározások vagy éppen a hatalomgyakorlás fonákosságai állnak. A képviselőház eljárásainak és mindennapjainak a tanulmányozásával a döntéshozatal átalakulásáról, a politikusi hivatás formálódásáról, a közélet szerveződéséről, a nyilvánosság és a politika viszonyáról, valamint a politizálás rítusairól szeretnénk többet megtudni, igazodva a parlamentarizmus-kutatás utóbbi két évtizedben megfigyelhető nemzetközi trendjeihez. Munkánk egyúttal történészi válasz is kíván lenni a dualizmus kori parlamentarizmust az utóbbi évtizedben a társadalomtudományok művelői felől ért bírálatokra (lásd Ilonszki Gabriella és Szenté Zoltán műveit).

Bátran kijelenthetjük, hogy a dualizmus időszaka a hazai parlamenti működés virágkora volt, a politikai rendszer minden belső problémája dacára. A közélet ekkoriban erősen parlamentcentrikus volt. A rendi és abszolutista kötöttségektől megszabaduló polgári nyilvánosság gyors és látványos kiépülése eredményeképp a törvényhozó testület tevékenységéről sajtótudósítások, hivatalos jegyzőkönyvek, irodalmi alkotások és személyes beszámolók tömege maradt az utókorra. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára ugyancsak nagyjából ezeregyszáz csomónyi és doboznyi iratot őrzött meg ebből a korszakból. Mindezek ellenére a hatalomgyakorlás központját mindennapos működése közben átfogóan még nem vizsgálták. Legalábbis történészi eszközökkel nem, ugyanis Mikszáth Kálmán egykorú írásai számos lényeges megfigyelést tartalmaznak.

Nem kronologikus, hanem sokkal inkább tematikus rendben mutatjuk be a képviselőház működését az 1865 és 1918 közötti időszakban. Mint a tartalomjegyzékből is kitűnik, meglátásunk szerint az országgyűlés mint testület és mint konkrét helyszín legalább hat

funkciót sűrít magába, melyeket munkánkban egy-egy színhelyt jelölő metaforával igyekeztünk közérthető módon elkülöníteni egymástól (e metaforák döntő többsége felbukkant már a korabeli sajtóban is). Természetesen e funkciók teljes szétválasztása lehetetlen és értelmetlen is lenne. Az ország háza ugyanis szentélyként őrzi a magyar államiság és az alkotmányosság magasztos értékeit, miközben a törvényalkotás műhelye, küzdőtere a vitázó feleknek, színpada a politikusi szereplésnek, gyakran terepe az informális egyeztetéseknek és a társaséletnek, végül pedig a politika igényeit kiszolgáló egyre nagyobb létszámú személyzet szolgálati helye is.

II. A doktori műben tárgyalt kérdéskör forrásai és a feldolgozásuk során használt módszerek

Az 1865 és 1918 között eltelt több mint öt évtized parlamenti életére vonatkozó források és szakirodalmak teljességének a felsorolására, a terjedelmi korlátokra tekintettel, nem vállalkozhatunk. Nagy könnyebbséget jelentett számunkra, hogy online kutathatók a parlamenti munka lefontosabb nyomtatott dokumentumai, azaz a képviselőház és a főrendiház hivatalos naplói és jegyzőkönyvei, a magyar Közösügyi Bizottság, azaz a delegáció naplói és jegyzőkönyvei, valamint az országgyűlés két Házának házszabályai, a képviselők életrajzát tartalmazó almanachok és a honatyák tartózkodási helyét közlő név- és lakjegyzék. Külön sorozatot képeznek itt 1868-tól kezdve a magyar állam költségvetését és zárszámadását tartalmazó kötetek. A Magyar Parlamenti Gyűjtemény imént felsorolt kiadványait a legegyszerűbben a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon keresztül lehetett elérni. A hivatali szervezet működése szempontjából megkerülhetetlen szolgálati szabályzatokat, valamint Bölöny József A magyar törvényhozó testületek, 1848–1985 (Budapest, 1985) című kéziratos munkáját említjük még. Utóbbi mű, valamint a szolgálati szabályzatok, ügyrendek legteljesebb sorozata a Magyar Parlamenti Gyűjteményben található.

A polgári kori országgyűlések tevékenységének és szervezeti működésének terjedelmes levéltári forrásait a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) őrzi. Munkánk során a leggyakrabban a Képviselőház elnöki és általános irataiban (MNL OL K 1 és K 2), valamint a Képviselőház Gazdasági Bizottságának (MNL OL K 15) és az Országházépítési Végrehajtó Bizottság (MNL OL K 17) dokumentumaiban kutattunk. E fondok – mások által kevésbé hasznosított – anyaga segítségével sikerült feltárnunk például a képviselők vagyoni viszonyait (ti. eladósodásukat), az interpellációk és a mentelmi esetek szerepét a politikai

küzdelemben, a pártok helyét a törvényhozásban, valamint a parlamenti nyilvánosság működését és a hivatali szervezet belső viszonyait. E résztémákból pedig általános következtetéseket vonhattunk le a hazai politika professzionalizációjával kapcsolatban.

Továbbá egyes kérdések miatt feltárást végeztünk az Országos Levéltár más szekcióiban is, különös tekintettel a politikusi hagyatékokra. Utóbbiak közül Tisza Kálmán (MNL OL P 1462) és Thaly Kálmán (MNL OL P 1747) levelezését, Lónyay Menyhért naplóját (MNL OL Filmtár 37153-37156), valamint a Szabadelvű Párt és a Nemzeti Munkapárt töredékes iratait (MNL OL P 2261) említhetjük. A kéziratos források közül az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában (OSZK Kt.) és az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában (MTA KIK Kt.) található naplók és visszaemlékezések bizonyultak számunkra a leghasznosabbnak.

A kiadott források sorában első helyen a Mikszáth Kálmán Összes Műveit és azon belül is a Cikkek és karcolatok 1964-ben indult alsorozatát kell kiemelnünk. A még le nem zárult kritikai kiadás számos kötete digitálisan is elérhető a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének textológiai portálján. Ugyanitt található a Jókai Mór Összes Művei (JMÖM), benne az író levelezésével és több közéleti írásával, amelyeket ugyancsak felhasználtunk az elemzésekben. Szerencsére a dualizmus korával kapcsolatban bővelkedünk a nyomtatásban megjelent személyes elbeszélő forrásokban és humoros beszámolóiban. Mivel ezek jelentős része politikusok vagy politikai újságírók tollából származik, ezért gyakran központi helyet kap bennük az országos politika és a parlament működése.

Az utóbbi évtizedekben öröndetesen megszorodott a dualizmus kori vezető politikusokról szóló történelmi életrajzok száma, melyek révén jobban megérthetjük azokat a politikatörténelmi eseményeket és személyes döntéseket, melyekre értekezésünk lapjain érthető módon csak röviden térhettünk ki.

Az országgyűlési élet megismeréséhez elengedhetetlen fontosságú a korabeli sajtó tanulmányozása. Mivel a dualizmus kora az újságírás virágkorának (is) számított, és a tömegsajtó kialakulásának az időszaka, ezért lehetetlen felsorolni minden olyan lapot, amely beszámolt a politikai eseményekről az öt évtized alatt. Itt csak a népszerű képes társasági és ismeretterjesztő lapokat emeljük ki, amelyek a parlament mindennapi működésének számos érdekes részletéről tudósítottak, ilyen volt például a Magyar Salon (1884–1918), az Ország-

Világ (1879–1938), az Uj Idők (1894–1949) és a Vasárnapi Ujság (1854–1921). A kiadott elbeszélő források és az újságok jelentős része már online módon is elérhető volt számunkra.

Az európai kitekintés érdekében munkánk során felhasználtuk a 19. és 20. századi politikai elitekről készült nagy nemzetközi felmérés adatait, valamint számosat azon kötetek közül, amelyek a berlini székelyű Kommission für Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien, illetve a The European Information and Research Network on Parliamentary History nemzetközi együttműködés égisze alatt jelentek meg (két kötetben magam is szerzőként vettem részt).

Végül az Országház Könyvkiadó gondozásában több olyan tanulmánykötet, monográfia és album jelent meg, amely a dualizmus kori országgyűlés és politikai élet egyes kérdéseivel vagy éppen az Országház művészeti örökségével foglalkozik (lásd például Sisa József munkáit).

A mintegy nyolc évvel ezelőtt kigondolt kutatásunk alapötletét Andreas Biefangnak a Bismarck kori német törvényhozásról írott könyve adta. Ugyanakkor munkánkra tagadhatatlanul hatottak a jelenkori külföldi törvényhozásokról született antropológiai elemzések is, melyek alapvetően a következő három kérdésre keresik a választ a törvényhozó testülettel kapcsolatban: „Mit csinálnak ezek az emberek? Hogyan csinálják? És miért így csinálják?” Mivel azonban a résztvevő megfigyelés egy száz-százötven évvel ezelőtt létezett politikusi közösség esetén komoly akadályokba ütközik (bár sokat segítenek az értelemzésben Mikszáth karcolatai), ráadásul a politikusok mellett az az intézményi struktúra is érdekelt bennünket, amely a korabeli döntéshozókat körbevette, és mind a mai napig szervezeti keretet biztosít a hatalomgyakorláshoz, ezért a kutatást vegyes módszertan alapján végeztük. Egyszerre törekedtünk a társadalomtörténet és a megújított politikatörténet számos szempontjának érvényesítésére, például a képviselői munka, a hivatali szervezet, a döntéshozatali eljárások vagy éppen a korszakban egyre gyakrabban alkalmazott politikai szimbólumok tanulmányozásakor, mindazonáltal figyelemmel voltunk a magyar országgyűlések történetét bemutató könyvsorozat formai és tartalmi elvárásaira is, hiszen a téma jól használható, rendszerezett tudást nyújtó kézikönyvét kívántuk elkészíteni. Ez utóbbit szolgálja az a számos táblázat és ábra, amelyek rendszerint a fél évszázad egészének folyamatairól adnak átfogó képet.

III. A doktori mű főbb eredményei

Az általunk vizsgált politikai rendszerrel és azon belül a magyar országgyűlés öt évtizedes történetével kapcsolatban igen éles vélemények láttak napvilágot. Az egykorú és az utólagos értékelések a parlament századfordulóra kialakuló működésképtelenségében egyetértettek, csak a felelősöket keresték eltérő helyeken: az ellenzék a könyörtelen többséget és burkoltan Ferenc Józsefet, a kormánypárti elemzők pedig a meggondolatlan parlamenti kisebbséget okolták a nemzet romlásáért. Tovább nehezíti a dualizmus kori országgyűléssel kapcsolatos tisztánlátást, hogy a 20. század kezdetén elhúzódó vita támadt a hazai parlamentarizmus értékeléséről elméleti síkon is (igaz, szoros összefüggésben az 1905–06-os alkotmányos válsággal). Bár nagyrészt jog- és politikatudósok folytattak vitát egymással, mégis gyakran keveredtek a szövegekben a parlament, parlamentarizmus és a parlamenti kormányforma egymást csak részben átfedő fogalmai. A legtöbb megszólaló az angol parlamentarizmus működésével vetette össze a magyar politikai rendszert (ez egyébként több más európai országban is így volt), a kérdést pedig rendszerint a parlamenti kormányzás, azaz a kormányok kinevezésének szabályai és politikai felelőssége felől közelítette meg. Mivel a megszólalókra erősen hatottak saját koruk aktuális politikai eseményei és a korszak jogtörténeti szemlélete, ezért sokszor ugyanazon tényeknek merőben ellentétes értelmezését adták (például a magyar és a brit uralkodó jogkörei kapcsán). Fontos arra is felhívni a figyelmet, hogy a parlamentarizmus válságáról kibontakozó hazai vita beilleszthető abba a parlamentarizmus hanyatlásáról szóló általános európai párbeszédbe, amely a századfordulótól számos közéleti szereplőt és tudóst foglalkoztatott. Kétségtelen azonban, hogy a kortendenciák (a tömegpolitizálás megjelenése; a végrehajtó hatalom fokozódó térnyerése és ezzel párhuzamosan a parlament ellenőrző jogköreinek gyengülése; a szociális törvényalkotás növekvő igénye), valamint a parlamentekkel szemben támasztott túlzott társadalmi elvárások további „nemzeti” vonásokkal egészültek ki (lásd például a váltógazdálkodás hiányát, a parlamenti erőszak állandósulását), ami felerősítette az intézményi krízist, illetve annak érzetét.

Eltávolodva a burjánzó korabeli tudományos és politikai diskurzustól, megemlíjtjük, hogy a kérdésről 2011-ben könyvet író Sente Zoltán is arra a következtetésre jutott, miszerint nem

volt „nyugati mintájú parlamentáris monarchia” az 1867 után létrejött magyar kormányzati rendszer, ezért legfeljebb csak pszeudoparlamentarizmusról beszélhetünk, azaz – az eredeti görög jelentést alapul véve – csupán valamiféle hamis, látszólagos, álparlamentáris kormányzatról (Vö. Sente Zoltán: Kormányzás a dualizmus korában. A XIX. századi európai parlamentarizmus és Magyarország kormányformája a kiegyezés után, 1867–1918. Budapest, 2011). Az alkotmányjogász szerint a 19. századi nyugati modellekhez képest Magyarországon a hatalomgyakorlás valós eljárásai túl sokszor írták felül a politikai teóriák és a meglehetősen hiányos jogszabályok által meghatározott parlamentáris formákat, amelyek így nem is igen tudtak megszilárdulni a dualizmus korában. „Magyarországon a parlamentáris kormányzással kapcsolatos alkotmányos konvenciókat ilyen állandósult gyakorlat híján lényegében »kitalálták«” – hangzik Sente egyik markáns végkövetkeztetése.

Ugyancsak meglehetősen negatív értékelést kapott a korszak Ilonszki Gabriella politikatudományi művében, amely – többek között – a dualizmus kori politikai elit tradicionális összetételét és megkésett professzionalizálódását tárgyalja (Vö. Ilonszki Gabriella: Képviselek és képviselet Magyarországon a 19. és 20. században. Budapest, 2009). Ilonszki szerint a megkésett demokratizálódás (az általános választójog sokáig halogatott bevezetése) és a lassú pártosodás következtében a modern politikus tömegesen nálunk csak 1990 után jelent meg. Értekezésünkben azt igyekeztünk bizonyítani, hogy a modernizációs kritériumok merev alkalmazása több fontos – ám nehezen mérhető – változást takar el. A megkésettség tézise bizonyos megszorítások mellett lehet akár igaz is a magyar politikai elitet illetően, ám a politizálás hivatásosodásának hazai folyamatairól nem sokat árul el. Márpedig a 19. század a modern polgári jogállam és parlamentarizmus kiépülésének, a tömegnyilvánosság kialakulásának és az új hatalomgyakorlási technikák kifejlődésének a korszaka. Nagy biztonsággal feltételezhetjük tehát, hogy e folyamatok a politikai kultúra és benne a politikusi tevékenység fokozatos átalakulását eredményezik Magyarországon is.

Az említett vélekedésekkel szemben véleményünk sokkal inkább Péter László álláspontjához áll közel, aki több tanulmányában is kifejtette, miszerint nyugat-európai értelemben valóban nem működött Magyarországon parlamentáris kormányzás, ugyanakkor „a parlament volt a nemzet politikai életének igazi centruma”, amely minden hibája és sajátossága ellenére a nyugat-európai politizálás nyelvét és szellemét terjesztette és erősítette a polgári korban. Miközben kétségtelenül igaz, hogy a szilárd közjogi törésvonal miatt a pártok parlamenti

váltógazdálkodása nem alakulhatott ki, továbbá a „king in parliament” elvét Ferenc József nem fogadta el maradéktalanul, és elmaradt a parlamenti képviselet demokratizálása a dualizmus korában, mégis számos olyan folyamat zajlott le a hazai parlamenti életben, amely párhuzamba állítható a nyugat-európai fejlődéssel, és akár példaként is szolgálhatott a Magyar Királyság területén 1918 után létrejött utódállamok törvényhozásai számára. Célunk az volt – kerülve a rendszer általános minősítését –, hogy sokféle forrás bevonásával minél teljesebb képet rajzoljunk a parlament tevékenységéről, figyelembe véve a korszak politikai kultúráját és közéleti tradícióit. Az intézményrendszer leírása során egyaránt kiterjesztettük figyelmünket a kényes bizalmi viszonyokra épülő hatalomgyakorlás mechanizmusaira és a mindennapi működés részleteire. Munkánk főbb megállapításait az alábbi pontokban összegezzük:

1.) Az országgyűlés alkotmányos vezető szerepe a dualizmus kori államéletben nem kérdőjelezhető meg. Több módon igyekeztünk bizonyítani, hogy néhány kivételes esetet leszámítva a többségi elv igenis érvényesült a parlamenti kormányzás gyakorlatában, amit Ferenc József is kénytelen volt elfogadni. Vitathatatlanul kialakultak azok a bizalmi eljárások, amelyek alapvetően határozták meg a kormányok élettartamát, rögzült a kormányzati felelősség rendszere, az öt évtized alatt fokozatosan kiformalódtak a kormányalakítás íratlan normái, és nyugati minták szerint megszilárdult a költségvetés elfogadásának menete. Mint ahogy a kormány is kiemelt szerepet kapott – ugyancsak az európai fejlődési iránynak megfelelően – a törvényalkotási munka irányításában és a parlamenti élet ritmusának meghatározásában. Ferenc József uralkodói jogai ezen a téren szimbolikussá váltak (lásd például a trónbeszéd összeállításáról vagy az országgyűlés elnapolásáról és feloszlításáról mondottakat), igaz, más jogköreit viszont nagyon is gyakorolta (például az előszentesítési jogot, a külügy és hadügy irányítását).

2.) Bizonyítottuk, hogy a vizsgált öt évtized alatt jelentősen előrehaladt a törvényhozási munka szakszerűsödése, a máig alkalmazott eljárásrendek lényegében ekkor alakultak ki: lásd például a bizottsági struktúrát, a törvényalkotás menetrendjét és hatékonyságát, valamint a hivatali apparátus kiépülését. Erősítette mindezt az elfogadott törvények tematikájának megváltozása is: az alkotmányos kérdések helyett a szakpolitikai ügyek – például a gazdasági és közlekedési témák – kerültek előtérbe. Összefoglalóan úgy jellemeztük e fejleményeket, hogy a korábban egyértelműen vitaparlamentként tevékenykedő országgyűlés fokozatosan

munkaparlamentari jegyeket kezdett mutatni (ideértve a parlamenti többség és a kormány szorossá váló együttműködését és a bizottsági szint erősödését is). Ugyanakkor például a beszédidő érdemi korlátozásának az elmaradása jelzi, hogy a magyar országgyűlés régi vonásai közül is megőrzött néhányat.

3.) Álláspontunk szerint ugyancsak ekkorra tehető Magyarországon a politikusi hivatás jelentős átalakulása és a hivatásos politikusok csoportjának számottevő megjelenése, tehát korántsem a 20. században gyökerező jelenségről van szó. Mindez olyan változatos témák kapcsán volt kimutatható mint a tipikus képviselői karrierutak, a képviselői dinasztiák és a differenciálódó politikusi szerepek vizsgálata (lásd különösen a szakpolitikusokat és a „botrányhősöket”) vagy éppen a honatyák időbeosztása és fizetése körüli viták elemzése segítségével. Általában is elmondható, hogy a politikusi tevékenység üzemszerűbbé vált (lásd a bizottsági üléseket, a pártértekezleteket), és ezzel egy időben a képviselői tevékenység egyre inkább kiterjedt a képviselőház falain túlra (lásd a választókerületi függést).

4.) Reményeink szerint a politika és a nyilvánosság összetett viszonyát is sikerült bemutatnunk, több vonatkozásában is. Egyrészt a parlamenti tudósítók munkájának ismertetése révén, másrészt azon változatos technikák számbavételével, amelyeket a képviselők igénybe vettek saját politikusi imázsuk formálása érdekében (a beszédstílustól a fényképek használatán át a választókerületük ügyében beadott interpellációkig). A kérvényezés kapcsán pedig a társadalmi nyomásgyakorlás esélyeit lehetett megvizsgálni. A közvetlen és széles parlamenti nyilvánosság, valamint a kialakuló tömegsajtó ugyanis számos módon hatással volt a képviselői munkavégzésre és szereplésre, amittől a szűk választójogra épülő képviselői rendszer keretei között sem tudta függetleníteni magát egy politikus.

5.) Ugyancsak tanulságos volt áttekinteni, hogy a merev közjogi rendszer keretei között és a hegemon helyzetben lévő kormánypárt mellett milyen eszközök álltak a parlamenti kisebbség rendelkezésére, és miként élt azokkal. Úgy véljük, hogy az ellenzék – belső megosztottsága és a külső kényszerek dacára – változatos eljárásokkal (vád alá helyezési indítványokkal, bizalmatlansági szavazásokkal, interpellációkkal, illetve közéleti leleplezésekkel, végső soron pedig obstrukcióval) tudta befolyásolni a parlamenti életet és a kormányzati politikát, annak minden előnyével és erőszakos következményével együtt. A képviselőházi naplókat olvasva korántsem tűnik olyan egyenlőtlennek a küzdelem az arénában, mint amilyen csekély volt az ellenzék alkotmányos súlya. A parlamenti kisebbség

folyamatos kontroll alatt tartotta a kormányzati hatalom birtokosait, maga is formálta a politika napirendjét, és időnként a törvényalkotásra is befolyást tudott gyakorolni: nemcsak a munka akadályozásával, hanem egyes témák következetes hangoztatásával (lásd például a vallásszabadság vagy az összeférhetetlenség szabályozásának ügyét).

6.) Továbbá igyekeztünk feltárni azon politikai helyzetek sokaságát, amelyeket írott szabályok nem vagy alig rendeztek. Egyfelől a hatalmi ágak közötti kapcsolatok íratlan normáira, konvencióira gondolunk, amelyek annak ellenére játszottak fontos szerepet, hogy a házszabályok hallgattak róluk: lásd például ezek érvényesülését a vizsgálóbizottságok működésekor, a bizalmatlansági indítványok esetében, vagy éppen a kormányprogramok vitájánál. Másfelől azokról az informális gyakorlatokról is szó van itt, amelyek segítettek fenntartani a képviselőház működését és áthidalni bizonyos problémákat. Különösen a pártok országgyűlési szerepével kapcsolatban bukkanhatunk ilyen helyzetekre, például pártközi egyeztetésekre az ülésrendet vagy a parlamenti tisztségek elosztását illetően, de említhetjük az osztrák és magyar delegáció háttérmegbeszéléseit, továbbá a házelnöki ebédeket is, amelyek szintén a konfliktusok feloldását szolgálták, ám természetesen nem jelentek meg az írott szabályzatokban. E szempont vizsgálatát azért is tartottuk fontosnak, mert hiába nőtt a házszabályok hossza a háromszorosára a korszak végére, a parlamenti politika izgalmas világát számos esetben továbbra is a láthatatlan normák formálták.

7.) Ráadásul számos vonatkozásban az európai parlamentek fejlődésével megegyező módon, a nyugati mintáktól nem elkanyarodva zajlottak e folyamatok a dualizmus kori magyar országgyűlésben, érte ezalatt például a döntéshozatal növekvő hatékonyságát, a munkaparlamenti jelleg megjelenését, a képviselők professzionalizálódását vagy a politikai nyilvánosság átalakulását és a pártok erősödő szerepét. Mindazonáltal e sok tekintetben átmeneti korszakban a modernizálódás jelei mellett a rendi korszak öröksége is kimutatható volt többek között a honatyák társadalmi összetételében, a politikai gondolkodás közjogi szemléletében és a közélet jogászi nyelvzetében, vagy például a kérvényezés hagyományában. Végül fontos hangsúlyoznunk, hogy az itt jelzett modernizációs és szakszerűsödési folyamatok zöme nem zárult le a Monarchia felbomlásával, hanem azok a Horthy-kori magyar országgyűlés életében is tovább haladtak. Ugyanakkor a parlament szerepének kiüresedését már döntően két világháború közötti fejleménynek tartjuk.

IV. A doktori mű által tárgyalt kérdéskörben a pályázó által korábban közzétett publikációk

A politikus mint hivatás a 19. században? *Korall*, (42) 2010. december, 131–150.

Mindennapok a Tisztelt Házban. In: *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon: A kezdetektől 1918-ig*. Szerk. Dobszay Tamás, Forgó András, Ifj Bertényi Iván, Pálffy Géza, Rácz György, Szijártó M István. Bp., 2013. 405–419.

Politics as a Profession in Nineteenth-Century Hungary? In: *Lebenswelten von Abgeordneten in Europa 1860-1990*. Szerk. Adéla Gjuricová, Andreas Schulz, Lubos Velek, Andreas Wirsching. Düsseldorf, 2014. 105–116. (Beiträge zur Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien, 165.)

Árpád a Parlamentben: A festőművészet esete a tudománnyal és a politikával. In: *Tény és fikció: Tudomány és művészet a nemzetépítés büvkörében a 19. századi Magyarországon*. Szerk. Varga Bálint, Lajtai Mátyás. Bp., 2015. 25-48. (Tanulmányok a nacionalizmus kutúrtörténetéből; 1.)

Cieger András: Horvát képviselők a magyar országgyűlésben (1868-1918). Hrvatski zastupnici u ugarskom saboru (1868-1918). In: Fodor, Pál; Sokcsevits, Dénes (szerk.) *A horvát–magyar együttélés fordulópontjai: Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra* : = Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara: Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura. Budapest, Magyarország : MTA BTK Történettudományi Intézet, Horvát Történettudományi Intézet, (2015) pp. 426-435.

Karnevál és hadjárat: A dualizmus kori választási kampányok. In: *Parlamenti választási kampányok Magyarországon*. Szerk. Feitl István. Budapest, Napvilág, 2016. 35–56.

Országgyűlési viták a képviselői illetményekről és hiányzásokról a dualizmus korában. *Múltunk*, 61. (2016) 4. 140–177.

Küzdelem az arénában: Az erőszak szerepe a magyar parlamenti politizálásban a dualizmus korában. *Aetas*, 31. (2016) 1. 102–131.

A képviselőház hivatali működése a dualizmus korában. In: *Az országgyűlés hivatala: 2014–2018*. Szerk. Pap József – Villám Judit. Bp., Országgyűlés Hivatala, 2018. 15–28.

New Models and Old Traditions: Debates on Parliamentarism in Hungary After the Austro-Hungarian Settlement of 1867. In: Remieg, Aerts; Carla, van Baalen; Henk, te Velde; Margit, van der Steen; Marie-Luise, Recker (szerk.) *The Ideal of Parliament in Europe since 1800*. London, Palgrave Macmillan, 2019, 77–94.

A képviselőház elnökei a polgári parlamentarizmus első hét évtizedében: Speakers of the Lower House in the first seven decades of the modern parliamentary system (1848-1918). In: Gödölle, Mátyás (szerk.) *A magyar Országgyűlés képviselőházi elnökeinek arcképcsarnoka / Portrait gallery of the speakers of the Hungarian Parliament*. Budapest, Országház Könyvkiadó, 2020, 77–148.